

Haastattelu

Miksi yhä vain Stuart Hall? Keskustelijoina Mikko Lehtonen ja Olli Löytty

Stuart Hall on epäilemättä yksi kulttuurintutkimuksen suurista voimahahmoista ja osa alan kaanonia – siinä määrin kuin kriittiselle tutkimukselle kaanoneita halutaan luoda. Vuonna 2014 kuollut Hall tunnetaan erityisesti identiteetin, monikulttuurisuuden ja uusliberalismin tutkijana ja käsitteellistäjänä. Hallin kirjoitusten suomennoksista ilmestyi syksyllä 2019 kokoelma nimellä *Mitä on tekeillä? Esseitä vallasta, uusliberalismista ja monikulttuurisuudesta*. *Kulttuurintutkimus*-lehti haastatteli kirjan toimittajia mediakulttuurin professori Mikko Lehtosta ja kirjallisuuden tutkija Olli Löyttyä kysyäkseen, miksi Hallia kannattaa yhä vain julkaista ja lukea. Haastattelun lisäksi lehti julkaisee Taija Roihan arvion Hallin kokoelmasta.

Hallin aktiivinen kirjoittajanura sijoittuu 1970- ja 1990-luvuille. Mikko Lehtonen ja Olli Löytty, miksi hänen teksteistään kannatti julkaista kokoelma vielä 2020-luvun kynnyksellä?

Mikko Lehtonen: Hallin teksteistä on aiemmin ilmestynyt suomeksi kaksi valikoimaa: *Kulttuurin ja politiikan murroksia* (1992) esitteli Hallin koko ajattelijanprofiilia. *Identiteetti* (1999) paneutui hänen käsityksiinsä kulttuurisista eroista. Lisäksi Hallin tekstejä sisältyi Ollin kanssa toimittamaamme valikoimaan *Erilaisuus* (2003). Nytemmin on käynyt ilmi, että tuo vuoden 1992 kokoelma on ollut ensimmäinen laatujaan maailmassa. *Identiteetistä* otettiin monta painosta, mutta kaikkien näiden niteiden painokset ovat olleet loppu jo vuosia. Samaan aikaan on kasvanut uusi tutkijoiden ja aktivistien sukupolvi, joita ajatellen halusimme koota jonkinlaisen ”Hallin suurimmat hitit” -tyyppisen valikoiman. Poimimme aiemmista teksteistä parhaat ja liitimme parhaaseen ”Greatest Hits” -henkeen mukaan yhden aiemmin julkaisemattoman tekstin.

Olli Löytty: Kun olen seurannut viimeaikaisia keskusteluja rasismista, rodullistamisesta ja valkoisuudesta, olen huomannut, että Suomessa koko aihepiiriin suhtaudutaan yhä ikään kuin uutena ilmiönä. Ekseptionalisismi istuu tiukassa. Siksi on suorastaan hämmäntävää ajatella, että suomeksi on jo miltei 30 vuoden ajan ollut saatavilla niin kurantteja tekstejä aiheesta. Puhe siitä, että Suomi olisi tullut teoreettisissa keskusteluissa jo-

tenkin jälkijunassa, on ainakin tässä suhteessa vääristynyttä – eri asia tietysti on, miten laajalti nuo keskustelut ovat levinneet. Sama pätee myös Hallin uusliberalismia käsitteleviin teksteihin; kriittistä analyysia talouspolitiikan ideologisista muutoksista on ollut saatavilla suomeksi jo pitkään. Kustantaja Vastapainoa on syytä kehua: kyky tarjota välineitä uusiin tai jopa vasta muotoutumassa oleviin valtakeskusteluihin, on asia, josta yhteiskunnalliseen valppauteen pyrkivä kustantaja voi olla ylpeä.

Näiden tekstien uudelleenjulkaisemisessa ei ole kuitenkaan kyse mistään nostalgialta, sillä Hallin tavassa käyttää käsitteitä on yhä vain tarttumapintaa. Hän onnistuu teoretisoidessaankin muotoilemaan sanottavansa niin, että lukija alkaa pohtia, miten ajatuksia voisi soveltaa omaan tutkimukseensa. En tiedä, onko kyseessä varsinaisesti paradoksi, mutta Hallin tekstit ovat helposti sovellettavia juuri siksi, että ne eivät tavoittele universaalista selitysarvoa vaan kiinnittyvät usein johonkin tiettyyn historialliseen hetkeen ja tilanteeseen.

***Mitä on tekeillä?* -kirja on kokoelma Hallin kirjoituksia eri ajoilta. Millä perusteella valitsitte siihen tulleet tekstit?**

Mikko: Tarkoitus oli tarjota uudelle lukijakunnalle alustava kokovartalokuva Hallista. Valintakriteerinä oli se, kuinka hyvin tekstit voivat asettua osaksi nykykeskusteluja vallasta, monikulttuurisuudesta ja uusliberalismista. Mukana on kuusi aiemmin julkaistua tekstiä, mutta ne on käytännössä suomennettu uudelleen tätä kokoelmaa varten. Toivotavasti nämä tekstit johdattavat lukijoita paneutumaan myös Hallin muuhun tuotantoon, jota Duke University Press parhaimmillaan julkaisee nidekaupalla.

Olli: Jollakin tasolla valintakriteerissä oli varmaan mukana myös toimittajien oma mieltyminen. Minun ainakin on tunnustettava, että ”Kulttuuri, paikka, identiteetti” -artikkeli tarjoaa niin aihealueensa kuin kysymystenasettelujensa puolesta minulle yhä tutkimuksellisen maaston, jonka sisällä luulen viihtäväni vähintään niin kauan kuin kuvittelen tutkijan toimessa viihtäväni.

Mitkä Hallin käsitteistä ovat mielestänne ne kaikkein tärkeimmät?

Mikko: Identiteetin korvaaminen identifiointimista koskevalla ajatuksella on tärkeä. Identiteetit eivät ole lukkoon lyötyjä tiloja, vaan kaiken aikaa tekeillä olevia konstruktioita, joilla on kuitenkin reaalisia vaikutuksia. Tästä lisää valikoi-

man tekstissä ”Kulttuurisen identiteetin kysymyksiä”.

Monikulttuurisuuden ottaminen sellä tavalla käsitteen sijaan selitettäväksi käsitteeksi on sekin tärkeä seikka. Erityisesti monikulttuurisuuden ja monikulttuurisen erottaminen toisistaan siirtää käsitteen normaalin binaarisuuden piiristä jonnekin muualle. Tästä lisää valikoiman tekstissä ”Monikulttuurisuus”.

Viimeisinä vaan eivät vähäisimpinä ovat konjunktuurin ja konjunktuurianalyysin käsitteet. Jos kulttuurintutkijat Hallin mukaan kysyvät, ”mitä on tekeillä”, he vastaavat kysymykseensä kysymällä, ”mitä tekemistä tällä on kaiken muun kanssa”. Konjunktuurianalyysissä asiat eivät ole, vaan tulevat, ja ne tulevat (saavat tilapäiset identiteettinsä) nimenomaan sitä kautta, miten ne liittyvät kaikkeen muuhun. Merkitykset ja identiteetit voivat olla analyysin lähtökoh- ta, mutta tekstuaalisuudesta on edettävä konteksteihin, jotta merkitysten ja identiteettien merkitys ja identiteetti saataisiin selville – ja ne sijaitsevat siinä, millaisia kulttuurisia, taloudellisia ja/tai poliittisia vaikutuksia niillä on.

Olli: Sen, mitä ajattelen identiteetistä ja sen prosessuaalisuudesta, olen arvat- kin oppinut pitkälti juuri Hallilta. Jos- sain vaiheessa ehdin jo kyllästyä koko käsitteeseen, kun alkoi tuntua, että sen

selitysvaikutus on runsaan käytön vuoksi heikentynyt. Hallin ajatuksiin palaaminen on kuitenkin auttanut taas ymmärtämään, miksi se on niin käyttökelpoinen ja merkityksellinen käsite. Se auttaa ymmärtämään ihmistä sosiaalisena ja kulttuurisena oliona.

Kun *Mitä on tekeillä?* -kirjan toimitusvaiheessa tankkasin siihen tulevia tekstejä moneen kertaan, Hallin ajatukset diasporasta ja diasporisesta identiteetistä alkoivat puhutella minua uusin tavoin. Voi olla, että maailma on ainakin minun kokemusmaailmassani muuttunut aiempaa otollisemmaksi tuon käsiteryypään omaksumiselle. Ilmiönä diaspora on arvatenkin lisääntynyt ja intensivoitunut viime vuosikymmeninä kiihtyneen globalisaation ja muutto- liikkeen myötä. Hallin tapa määritellä diaspora kyseenalaistaa tavan, jolla paikka yleensä sisällytetään kertomukseen kulttuurista ja identiteetistä. Osin oman kokemuksensa (Jamaikalta Isoon-Britanniaan muuttaneena siirtolaisena) perusteella hän oivalsi, että omaa identiteettiään rakentaessaan ei voi valita minkään valmiiden, selvärajaisien ja samanlaisina pysyvien samastumisvaihto- ehtojen välillä, vaan koko kysymys identiteetistä määrittyy useiden paikkojen ja kulttuurien kautta.

Kuvatessaan sellaisten ihmisten tilannetta, jotka ovat tottuneet kääntä-

mään arjessaan jatkuvasti kulttuurista toiseen, diasporinen identiteetti ei itse asiassa luonnehdikaan vain niitä, joiden elämänhistoriaa paikoillaanolo määrittää konkreettisesti. Onkin ollut valaisevaa oivaltaa, että se, mitä Hall sanoo diasporasta, ei koske ainoastaan paikoiltaan siirtyneitä tai muutoin ”hajautuneita”, vaan itse asiassa kaikkia, jotka asuttavat tätä samaa maailmaa. Meistä kaikista on tullut enemmän tai vähemmän diasporisia.

Kaipaavatko Hallin käsitteet mielestänne päivitystä tai uudelleenluentaa?

Mikko: Hallille käsitteet eivät ole vastauksia vaan kysymyksiä. Ne saavat sisältönsä kytkeytyessään tutkittaviin ilmiöihin. Tässä mielessä käsitteet kaipaavat jatkuvaa päivitystä tai ovat olemassa vain ja ainoastaan alituisen uudelleenluentansa kautta.

Olli: Hallin edustama pedagoginen ajattelu on hyvin kaukana siitä mallista, jossa ensin määritellään tarpeelliseksi kuvitellut käsitteet ja katsotaan sitten kohdetta ikään kuin noiden käsitteiden läpi. Tällöin on vaarana, että tarkasteltava asia pakotetaan valmiisiin muotteihin. Hallille käsitteet ovat orgaaninen osa ajattelua; ne muuttuvat, kun kokemukset lisääntyvät ja ajattelu kehittyy.

Käsitteet ovat aina kielellisiä konstruktioita. Tieteellisen ajattelun yhteydessä puhutaan aivan liian vähän kääntämisen merkityksestä. Tieteellisten tekstien suomentajat eivät useinkaan saa työstään edes taloudellista palkkiota, saati että tuo vaativa työ edistäisi heidän tieteellistä uraansa, vaikka me lukijat olemme paljossa velkaa heidän tekemilleen kielellisille ratkaisuille. Kun pääsin seuraamaan läheltä Mikon työskentelyä Hallin tekstien kanssa lukemalla eri käännösversioita, arvostukseni suomentamista kohtaan nousi entisestään. Vaikka Hallia on mukava lukea englanniksikin – hän kuljettaa lukijaa mukavasti tekstinsä mukana – totuus on, että vaikka kieli pintatasolla saattaa olla ”helppoa”, hänen käsittelemänsä asiat eivät ole välttämättä lainkaan ”helppotajuisia”. Siksi on suorastaan luksusta päästä lukemaan asiaan paneutuneen kääntäjän tulkintoja omalla äidinkielellään.

Hall oli jamaikalaisyyntyinen ja teki uransa Isossa-Britanniassa. Miten tämä tausta vaikuttaa hänen tekstiensä vastaanotettavuuteen Suomessa? Eivätkö kolonialistisen imperiumin kysymykset eroa aika tavalla pienen ja pohjoisen hyvinvointivaltion kysymyksistä?

Mikko: Ehkä Hallin koloniaalinen/jälkikoloniaalinen sijainti ”tuttuna vieraina” teki mahdolliseksi sen, että hän saattoi ajatella toisin pohjoisatlanttisessa ympäristössä. Niinpä tämä tausta saattaa jopa lisätä hänen tekstiensä relevanssia myös Suomessa.

Olli: Hall itse korosti kysymysten kontekstuaalisuutta ja innosti soveltamaan vaikkapa juuri kolonialismiin kytkeytyviä käsitteitä erilaisiin tilanteisiin ja olosuhteisiin. Niin Suomen suhteissa muihin alueisiin ja muihin kulttuureihin kuin maan rajojen sisäpuolellakin on helppoa havaita valtasuhteita, joiden ymmärtämisessä on apua Hallin harjoittamasta kolonialistisen diskurssin analyysistä. Toisaalta kolonialismi historiallisena ilmiönä ei ole pysynyt vain niillä alueilla, joita se ensisijaisesti kosketti. ”Pieni pohjoinen hyvinvointivaltio” on kiinteä osa maailmaa, jota jo vuosisatojen ajan ovat määrittäneet ja määrittävät yhä monenkeskiset kolonialistiset valtasuhteet.

Kokoelmassa on tekstejä sekä monikulttuurisuudesta että uusliberalismista. Kietoutuvatko nämä ensinäkemältä vähän kaukaiset aiheet ja käsitteet jotenkin toisiinsa? Ja jos, niin miten?

Mikko: Aiheet valikoituivat kokoelmaan siksi, että ne ovat Hallin tuotan-

non keskiössä. Ainakin aiheet liittyvät toisiinsa siinä, että uusliberaali poliittinen ja taloudellinen globaalistuminen hajottaa perinteisiä kansallisia yhteisöjä ja identiteettejä, mutta ei tarjoa kulttuurisia välineitä muutosten hahmottamiseen, minkä seurauksena nationalismilla ja nativismilla saattaa olla kasvavaa vaikutusta.

Olli: Tällainen asioiden keskinäistä yhteenkietoutumista koskeva kysymyksenasettelu on hyvin hallilainen. Toivomme kirjan herättävän juuri tuollaisia kysymyksiä.

Olette molemmat käyttäneet Hallia tutkimuksissanne. Mikä on tärkein asia, minkä olette Hallilta itse oppineet tutkijaintaipaleidenne aikana?

Mikko: Jos olen jotain Hallilta oppinut, niin sen, että yksinkertaisin ja ilmeisin selitys ei aina ole se osuvin. Maailma on mutkikas!

Olli: Kun nyt kirjahankkeen takia tulin lukeneeksi näitä tekstejä ikään kuin uusin silmin, huomasin että aika moni ajatus, jota olin ehtinyt jo pitää omana oivallukseni, onkin itse asiassa peräisin Hallilta. Mutta varmasti olen oppinut Hallilta paljon myös tieteellisten tekstien kirjoittajana. Kirjaan laatimassam-

me esipuheessa kuvaamme Hallin kirjoitustapaa dialogiseksi. Siihen vaikutti myös hänen taustansa: koska hän oli kotoisin Britannian ulkopuolelta mutta toisaalta britti-imperiumin sisältä, hänellä oli kyky tarkastella ympäristöään ikään kuin ulkopuolisin silmin. Oikeastaan taito tarkastella asioita vieraan silmin on kaiken kommunikaation perusedellytys. Jos kirjoittaessa ei ota huomioon lukijaa, teksti kääntyy sisäänpäin. Tuollainen ilmiö ei ole aivan ennenkuulumaton tieteellisessä kirjallisuudessa.

Kokoelman nimi on *Mitä on tekeillä?* Vastaisitteko vielä itse kysymykseen. Eli mitä siis on tekeillä?

Mikko: Koronakriisin kiintoisin ulottuvuus saattaa liittyä sosiaalisuuden paluuseen. Kun olemme eläneet vuosia, ellemme peräti vuosikymmeniä individualismin aikaa, poikkeusoloissa piirtyvät uudella havainnollisuudella esiin ne keskinäiset riippuvaisuudet, joiden nojalla ihmiset ovat ylisummaan voineet kuvitella olevansa riippumattomia yksilöitä. Yhtäkkiä yhteiskunta on jälleen totta. Toisen asia sitten on, että on oleva kiintoisaa seurata, kuinka nopeasti julkisessa puheenparressa jälleen palataan sosiaalista koskevaan amnesiaan.

Olli: Tuohon voi lisätä vielä sen, että koronakriisi pakottaa ajattelemaan monet rajat uusiksi, ehkä ennen muuta alueelliset rajat. Mitä ja kenen liikkeitä niiden avulla voidaan säädellä? Rajan käsite kaipaa nyt kriittisiä uudelleentulkintoja. Ja mitä tulevaisuudennäkymiin tulee niin optimistina toivon, että nyt uumoiltu valtion paluu ei tarkoittaisi paluuta vanhoihin rakenteisiin vaan paluuta yhteisvastuullisen yhteiskunnan perusteisiin.

Kokoelma loppuu sanoihin ”Oi ja voi!” Ei kuulosta kovin toiveikkaalta, vai kuinka?

Mikko: Viittaan edelliseen vastaukseeni. Toiveikkuuteen on syytä pyrkiä, mutta toiveet eivät voi rakentua silkalle toiveajattelulle, vaan niiden tulee perustua jonkin reaaliseen.

Olli: No siinähan on läsnä sekä olemisen riemu että ahdistus!

Haastattelun teki **Hanna Kuusela**.